

УДК 342.951:351.75

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2026-1-14>**Серкевич Ірина Ростиславівна,**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7678-0291>

Лісіцина Юлія Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5631-9297>

ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ЗАЛІЗНИЦІ

Анотація. У статті з позиції комплексного системного підходу досліджено спеціальні знання, що застосовуються в розслідуванні кримінальних правопорушень на залізничному транспорті. Аналіз практики використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у пасажирських поїздах, свідчить про наявність невирішених організаційних, правових, науково-технічних і методичних проблем, що негативно позначається на результативності розслідування. Це вимагає проведення наукових розвідок з позиції науки криміналістики та зумовлює актуальність теми статті. Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у процесі використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у пасажирських поїздах. Предмет становлять сукупність правових норм і теоретичних положень, що регламентують використання спеціальних знань у криміналістиці. Спеціальні знання – це знання в галузі науки, техніки, мистецтва, виробництва та надання послуг, релігії, спорту, колекціонування і інших галузей людської діяльності. Зазначено, що специфікою, яка визначає інформаційне забезпечення розслідування, є пізнання події кримінального правопорушення, виявлення криміналістично значущої інформації, що характеризує подію правопорушення та окремі його елементи з урахуванням особливостей залізниці, обумовленої значною протяжністю маршрутів слідування, цілодобовим режимом функціонування, великим пасажиропотоком, значною відстанню між зупинками по ходу слідування. Специфіка взаємодії слідчого або дізнавача та поліцейських оперативно-розшукових підрозділів зі спеціалістами в процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у поїздах, визначається умовами перевезень пасажирських поїздів. Це визначає різницю у підходах до провадження слідчих дій у пасажирських поїздах та інших об'єктах, для яких зазначені умови не характерні.

Ключові слова: досудове розслідування, криміналістика, пасажирські поїзди, правова регламентація, особливі умови.

Serkevych Iryna, Lisitsyna Yuliia. Application of special knowledge in the investigation of criminal offences on the railway

Abstract. The article examines special knowledge applied in the investigation of criminal offenses in railway transport from the perspective of a comprehensive systematic approach. An analysis of the practice of using special knowledge in the investigation of criminal offenses on passenger trains indicates the existence of unresolved organizational, legal, scientific, technical, and methodological problems that negatively affect the effectiveness of the investigation. This requires scientific research from the perspective of criminology and determines the relevance of the article's topic. The object of the study is the social relations that arise in the process of using special knowledge in the investigation of criminal offenses on passenger trains. The subject is a set of legal norms and theoretical

provisions governing the use of special knowledge in criminology. Special knowledge is knowledge in the fields of science, technology, art, production and service provision, religion, sports, collecting, and other areas of human activity. It is noted that the specificity that determines the information support of the investigation is the knowledge of the criminal offense, the identification of criminally significant information that characterizes the offense and its individual elements, taking into account the peculiarities of the railway, determined by the significant length of the routes, round-the-clock operation, high passenger traffic, and significant distances between stops along the route. The specifics of the interaction between the investigator or inquiry officer and the police operational-search units with specialists in the process of investigating criminal offenses committed on trains are determined by the conditions of transportation on passenger trains. This determines the difference in approaches to the mechanism of conducting investigative actions on passenger trains and other objects for which these conditions are not typical.

Key words: pre-trial investigation, criminalistics, passenger trains, legal regulation, special conditions.

Вступ. В умовах воєнного стану особливу актуальність представляє робота залізничного транспорту, який здійснює перевезення військ, військової техніки, військового обладнання. Боротьбу з кримінальними правопорушеннями на залізничному транспорті здійснюють територіальні підрозділи Національної поліції у межах оперативної відповідальності. Існуючий принцип організації боротьби з кримінальними правопорушеннями на залізничному транспорті не відповідає технології роботи залізничного транспорту, де за певний час поїзд проходить декілька областей. У таких умовах застосування знання у галузі криміналістики є актуальним і перспективним. Використання знань фахівця дозволяє слідчому, дізнавачу ефективно розслідувати кримінальні правопорушення. Прийняття рішення про початок досудового розслідування залежить від встановлення фактів, що мають кримінально-правове значення, поліцейськими, які залучаються до перевірки повідомлення щодо виявлення ознак кримінального правопорушення. У сучасних умовах використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень, що вчиняються в пасажирських поїздах, є одним із пріоритетних напрямів удосконалення цієї діяльності, а призначення експертиз поступово набуло статусу початкової слідчої дії.

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження виступили загальнонаукові методи: логічний при послідовному викладі теми дослідження та формулюванні висновків), системно-структурний при аналізі типових слідчих ситуацій, що виникають у процесі розслідування кримінальних правопорушень, які вчинено в пасажирських поїздах; діалектичний метод пізнання правових явищ, за допомогою

якого вдалося виявити закономірності використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчинено у пасажирських поїздах; приватно-наукові методи: статистичний при узагальненні інформації, що міститься в публікаціях, статистичних звітах; формально-юридичний при аналізі правових актів, формулюванні визначень та рекомендацій.

Результати. У даний час особливу актуальність набуває використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень, що вчиняються на залізничному транспорті. Це обумовлено наступним: постійним розвитком і вдосконаленням технологій; різноманітністю технічних засобів, що визначають конструктивні особливості рухомого складу; постійною модернізацією вагонів; вдосконаленням способів вчинення кримінальних правопорушень і рядом інших факторів.

Щодо розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються в пасажирських поїздах, доцільно звернути увагу на форми використання спеціальних знань: процесуальну – участь спеціаліста в процесуальних діях, надання висновку спеціалістом, проведення судових експертиз; не процесуальну – довідково-консультаційна діяльність спеціаліста.

Внаслідок динаміки процесів на залізниці набуває особливого значення завдання максимально швидкої фіксації обставин і предметів, що можуть мати доказове значення. У вагоні знаходиться значна кількість фізичних осіб, сліди кримінальних правопорушень можуть видозмінюватися, знищуватися. Важливо оперативно вживати заходів щодо недопущення втрати слідів і зміни первісної обстановки місця події, оскільки в умовах руху поїзда, висадки та посадки пасажирів неможливо заблокувати доступ

сторонніх осіб до місця, де здійснюються слідчі дії, спрямовані на збір інформації про сліди.

Вчинення кримінальних правопорушень у поїздах на значній відстані від місця розташування органів поліції негативно впливає на негайне реагування на повідомлення про кримінальне правопорушення та своєчасність отримання інформації щодо цього правопорушення [1, с. 23]. На перегонах не завжди є можливість в найкоротші терміни виїхати на місце події. Це обумовлено віддаленістю місця, де вчинено кримінальне правопорушення, відсутністю поїздів, що проходять у потрібному напрямку, неможливістю дістатися до місця на автомобільному транспорті.

В умовах поїзду в окремих ситуаціях виникає необхідність підвищення мобільності слідчо-оперативної групи при розслідуванні кримінальних правопорушень. До таких ситуацій можна віднести аварію пасажирських поїздів, коли місце аварії знаходиться на значній віддаленості від територіальних підрозділів поліції. Прибувши на місце події і діючи в умовах руху поїзда, слідчо-оперативна група стикається з необхідністю застосування спеціальних знань у виявленні, закріпленні та вилученні слідів і об'єктів, проведенні експрес-досліджень в найкоротші терміни. Їх застосування допоможе спеціалісту в умовах руху поїзда забезпечити високу комплексність вилучення слідів та їх попереднє дослідження [2, с. 154–155].

Для скорочення часу обробки виявлених під час огляду місця події слідів, іншої орієнтуючої інформації необхідно створити умови для оперативної перевірки зазначених даних за базами криміналістичних обліків.

Стаття 237 КПК України передбачає огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних [3]. Водночас віднесення вагона пасажирського поїзда до категорії «приміщення» в нормативних актах відсутнє. Скорочення часу передачі слідів зменшить час їх перевірки за базами даних, що могло б сприяти в найкоротші терміни встановленню осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень, вживати заходів щодо їх затримання так, як правопорушник може змінити напрям руху і сховатися.

Застосування на практиці досягнень науки та техніки, технологізація огляду місця події дозволять підвищити якість і ефективність розслідування кримінальних правопорушень, в тому числі в поїздах.

У даний час відбувається оновлення рухомого складу, поява нових типів вагонів, що породжує складнощі у фіксації елементів обстановки в умовах проведення огляду місця події. Слід звернути увагу на відсутність довідників, які могли б допомогти слідчому фіксувати слідчу інформацію щодо всіх особливостей пристрою рухомого складу. Вирішення даного питання зумовлює необхідність розробки відповідних довідкових матеріалів та електронно-довідкової бази з облаштування нових видів рухомого складу.

У разі виявлення слідів під час огляду місця події в пасажирському вагоні виникає необхідність отримання зразків для порівняльного дослідження. Відповідно до вимог кримінально-процесуального закону зразки для порівняльного дослідження має право отримати слідчий. В окремих випадках отримання зразків для порівняльного дослідження проводиться при проведенні судової експертизи. Відбір зразків для порівняльного дослідження є запорукою отримання максимально ефективного результату при проведенні ідентифікаційної експертизи. Крім огляду місця події до процесуальних форм використання спеціальних знань щодо досліджуваної категорії кримінальних правопорушень відносяться: обшук, перевірка показань на місці, слідчий експеримент тощо. Проведення судових експертиз є однією з головних процесуальних форм використання спеціальних знань. Їх результати містять доказову інформацію, яка не потребує іншого підтвердження.

Вивчення архівних кримінальних проваджень дозволило виділити види експертиз щодо кримінальних правопорушень, що вчиняються в поїздах, до яких належать: дактилоскопічні, трасологічні, судово-медичні, балістичні, експертиза холодної та метальної зброї, криміналістичні експертизи матеріалів, речовин і виробів, у тому числі дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин і їх прекурсорів, сильнодіючих і отруйних речовин.

Аналіз слідчої практики показує, що в даний час поряд з традиційними видами експертиз розвиваються відносно нові види експертиз: дослідження ДНК, психофізіологічна, комп'ютерна і інші. У даний час дослідження ДНК є одним з найбільш універсальних і доказових методів для встановлення особи людини та її біологічного походження. Це актуально в умовах пасажирських поїздах у зв'язку з інтенсивністю пасажиропотоку і дефіцитом часу.

В умовах воєнного стану, у зв'язку з практично відсутністю на об'єктах залізниці поліції, значна увага приділяється технічним засобам забезпечення захисту фізичних осіб, які перебувають на об'єктах залізниці від протиправних посягань. Застосовуються системи відеоспостереження, які дозволяють використовувати отриману інформацію для розслідування кримінальних правопорушень [4, с. 395]. Відеокамери можуть зафіксувати інформацію про осіб, причетних до їх вчинення, час і місце вчинення кримінальних правопорушень, маршрути підходу до місця вчинення кримінальних правопорушень і відходу з нього, інші обставини, що мають значення для розслідування кримінальних правопорушень. Інформація, отримана з камер відеоспостереження, може бути використана як доказ у слідчих діях, оперативно-розшукових заходах, для ефективної взаємодії з громадськістю, при проведенні досліджень. Технологія розпізнавання осіб може набути поширення при застосуванні такого загального методу контролю та нагляду, як аналіз отриманих результатів моніторингу та спеціального методу – дистанційного контролю (моніторингу) [5, с. 37].

У практику розслідування кримінальних правопорушень вводиться криміналістичний профайлінг, суть якого полягає у визначенні особи за характером і способом вчиненого кримінального правопорушення. Криміналістичний профайлінг як засіб розслідування кримінальних правопорушень представляє комплексне використання методик психологічного профайлінгу з метою оптимізації проведених розшукових заходів і процесуальних дій [6, с. 115].

Для консультації слідчий може залучати спеціаліста Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС

України та фахівців регіонального підрозділу Укрзалізниці. Це пояснюється знаннями технічного обладнання рухомого складу, технологічних процесів і специфічних відомостей, які необхідно враховувати при організації розслідування кримінальних правопорушень даної категорії. При проведенні огляду пасажирського вагону в якості спеціаліста можуть залучатися працівники регіональних вагонних депо Пасажирської компанії Укрзалізниці.

Реалізація довідково-консультаційної форми використання спеціальних знань можлива при призначенні судових експертиз. Взаємодія слідчого з експертом з питань дослідження речових доказів, визначає результат встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Взаємодія бере початок з етапу перевірки повідомлення про кримінальне правопорушення, проведення огляду місця події, коли експерт, виступаючи в ролі спеціаліста, надає кваліфіковану консультаційну та практичну допомогу слідчому або дізнавачу у досудовому розслідуванні у виявленні, фіксації та вилученні криміналістично важливої інформації, та у визначенні напрямків використання у розслідуванні шляхом вирішення питань діагностичного, ситуаційного і ідентифікаційного характеру.

Одним із системних викликів для ефективного кримінального провадження, пов'язаного з використанням доказів, що мають електронну форму, є істотний дефіцит фахових знань у суб'єктів кримінального провадження. Відсутність належного рівня спеціалізованої підготовки у сфері цифрових технологій безпосередньо впливає на здатність ідентифікувати, вилучати, аналізувати й правильно інтерпретувати цифрову інформацію під час кримінального провадження [7, с. 260].

Спеціаліст здатний, завдяки наявності спеціальних знань, здійснити детальний аналіз інформаційного змісту слідів, виявлених на місці події, дати характеристику об'єктів, що утворюють сліди, характеристику шуканих предметів, що мають зв'язок із подією кримінального правопорушення. Взаємодія експерта зі слідчим дозволяє в подальшому експерту ефективно провести експертне дослідження в максимально короткі терміни.

Експерт, оцінюючи представлені на експертизу об'єкти, здійснює взаємозв'язок зі слідчим і може запропонувати змінити формулювання питань або запросити додаткові зразки для порівняльного дослідження, зорієнтувати слідчого на перспективу дослідження речових доказів. Важливе значення має консультаційна допомога експерта при призначенні повторних і комплексних експертиз. Необхідно відзначити ефективність попередніх досліджень при проведенні заходів, спрямованих на встановлення та розшук правопорушників на стадії перевірки повідомлень і заяв про кримінальне правопорушення, що вчиняються в пасажирському поїзді.

Це обумовлено необхідністю визначення придатності слідів для подальшого експертного дослідження, оперативного отримання криміналістично значущої інформації, що сприяє розслідуванню даних кримінальних правопорушень. Результати такого дослідження передаються в усній формі слідчому або дізнавачу, поліцейському оперативного підрозділу.

Чим менше період часу між моментом вчинення кримінального правопорушення і початком використання інформації, тим вища ефективність дій по розшуку правопорушника в специфічних умовах роботи залізниці, що у свій час було детально досліджено С. Єсімовим, М. Ковалівим, О. Яремою [4].

За результатами попереднього дослідження оформляється довідка про дослідження, яка направляється ініціатору дослідження – слідчому (дізнавачу), поліцейському оперативного підрозділу. Попереднє дослідження об'єкта не повинно ставити під сумнів можливість подальшого експертного дослідження. Тому при попередньому дослідженні застосовуються неруйнівні методи дослідження. Результати такого дослідження не мають доказового значення, проте безперечним є той факт, що вони відіграють важливу роль у розпізнаванні кримінального діяння та вирішенні процесуального питання про початок досудового розслідування. Потреба в негайному дослідженні слідів на даному етапі кримінального судочинства обумовлена оперативністю отримання і використання орієнтуючої інформації. Вона дає можливість слідчому визначити напрямок пошуку, висувати версії, впливати на

вихідну ситуацію та на рівень інформаційної визначеності в ситуації, що склалася.

Організація розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються на об'єктах залізниці, обумовлена технологічними особливостями даної галузі. У цих умовах використання спеціальних знань забезпечує успішне вирішення важливих завдань при розслідуванні кримінальних правопорушень. Їх реалізація, в умовах пасажирських поїздів, здійснюється в процесуальній формі – участь спеціалістів у проведенні невідкладних слідчих дій і не процесуальній – довідково-консультаційній.

Висновки. Спеціальні знання – це сукупність теоретичних знань і практичних навичок, умінь у галузі науки, техніки, мистецтва та ремесла, що здобуваються шляхом спеціальної підготовки або професійного досвіду, не є загальнодоступними і загальновідомими та застосовуються у встановленому законом порядку. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень, що вчиняються в пасажирських поїздах Укрзалізниці, здійснюється в процесуальній і не процесуальній формах. Серед слідчих дій, що є процесуальною формою використання спеціальних знань при розслідуванні даних кримінальних правопорушень особливе значення відводиться огляду місця події та призначення експертиз.

У даний час існує необхідність створення програмного забезпечення для планшетів поліцейських щодо автоматизованої обробки інформації, які дозволили фахівцю, перебуваючи на огляді місця події, зокрема в рухомому пасажирському складі залізниці, якісно фіксувати та негайно направляти вилучені сліди для перевірки за відповідними базами криміналістичного обліку. Існує необхідність розробки довідкових матеріалів і інформаційно-довідкової бази з облаштування нових видів рухомого складу. На даний час одним з перспективних напрямків використання спеціальних знань в експертній діяльності при розслідуванні кримінальних правопорушень, що вчиняються в поїздах, є профайлінг. Даний напрям діяльності правоохоронних органів вимагає детального дослідження з метою ефективного застосування на практиці. Скороченню термінів розслідування

і підвищенню його ефективності на стадії до- но-довідкова форма використання спеціальних
судового розслідування сприяє консультатив- знань, проведення попередніх досліджень.

Список використаних джерел:

1. Коваль Ю. Є. Методика розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України : дис. ... канд. юрид. наук: спец. : 12.00.09. Львів, 2016. 322 с.
2. Арешонков В. В. Поняття попередніх криміналістичних досліджень на досудовому розслідуванні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 145–157.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17/conv>
4. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.
5. Єсімов С. С. Контроль і нагляд поліції у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку в умовах цифрової трансформації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2024. № 3. С. 33–40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-3-5>
6. Лазаренко А. М., Пузиревський М. В., Максименко М. І. Кримінологічне профілювання як інструмент інформаційно-аналітичної діяльності прокуратури у сфері запобігання бюджетним кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 91. Частина 4. С. 111–117. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.14>
7. Каланча І. Г. Організаційні аспекти роботи з доказами, що мають електронну форму в кримінальному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 90. Частина 4. С. 258–266. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.36>

References:

1. Koval', Yu. Ye. (2016). *Metodyka rozsliduvannya kradizhok osobystoho mayna pasazhyriv, vchynenykh na zaliznychnomu transporti Ukrayiny* [Methodology for investigating thefts of personal property of passengers committed on Ukrainian railway transport] *Candidate's thesis*. Lviv. [in Ukrainian].
2. Areshonkov V. V. (2018). *Ponyattya poperednikh kryminalistychnykh doslidzhen' na dosudovomu rozsliduvanni*. [The concept of preliminary forensic research in pre-trial investigation]. *Naukovyy visnyk Natsional'noyi akademiyi vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 2 (107), 145–157. [in Ukrainian].
3. *Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 13.04.2012 r. № 4651-IV*. [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 13.04.2012 No. 4651-IV]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17/conv> [in Ukrainian].
4. Kovaliv, M. V., Yesimov, S. S., & Yarema, O. H. (2022). *Informatsiyne pravo Ukrayiny : navchal'nyy posibnyk*. [Information Law of Ukraine : a textbook]. Lviv. [in Ukrainian].
5. Yesimov, S. S. (2024). *Kontrol' i nahlyad politsiyi u sferi zabezpechennya publichnoyi bezpeky ta porjadku v umovakh tsyfrovoyi transformatsiyi*. [Control and supervision of the police in the field of ensuring public security and order in the conditions of digital transformation]. *Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, 3, 33–40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-3-5> [in Ukrainian].
6. Lazarenko, A. M., Puzyrevs'kyu, M. V., & Maksymenko, M. I. (2025). *Kryminolohichne profilyuvannya yak instrument informatsiyno-analitychnoyi diyal'nosti prokuratury u sferi zapobihannya byudzhethnym kryminal'nym pravoporushennyam*. [Criminological profiling as a tool of information and analytical activity of the prosecutor's office in the field of preventing budget criminal offenses]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho Universytetu, Seriya PRAVO – Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University, Series PRAVO*, 91. 4, 111–117. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.14> [in Ukrainian].
7. Kalancha, I. H. (2025). *Orhanizatsiyini aspekty roboty z dokazamy, shcho mayut' elektronnu formu v kryminal'nomu protsesi Ukrayiny*. [Organizational aspects of working with evidence in electronic form in the criminal process of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho Universytetu, Seriya PRAVO – Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University, Series PRAVO*, 90. 4, 258–266. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.36> [in Ukrainian].

